

POSljedICE JEZIČKE INTERFERENCIJE U GOVORU BOSANSKIH ISELJENIKA U NJEMAČKOJ

Hatidže BURNIĆ

Sažetak

Ovim radom se želi ukazati na negativni utjecaj njemačkog jezika na maternji, bosanski jezik kod bosanskih iseljenika u njemačkim gradovima, te negativne posljedice koje su između ostalog rezultat različitih shvatanja centralne uloge maternjeg jezika. Glavni cilj rada je prikazati koji stepen znanja bosanskog jezika dostiže jedna grupa djece koja je završila osnovnu školu u njemačkim gradovima, gdje se isključivo odvijala nastava na njemačkom jeziku, te ispitati kakav je njihov stav prema njihovom maternjem jeziku i kolika je njihova želja da nauče bosanski jezik. Također se namjerava ukazati na potrebu pronalaženja preventivnih mjera kako bi sačuvali bosanski jezik kod novih generacija djece bosanskog porijekla.

Ključne riječi: interferencija, negativni utjecaj stranog jezika, dvojezičnost

Uvod

Njemačko-bosanski jezički kontakti u svjetlu problematike utjecaja njemačkog na bosanski jezik pri usvajanju njemačkog jezika u migraciji ili izbjeglištvu, tema je koja je obrađivana u više tekstova i istraživačkih radova u periodu od 1990. do 2000. godine. Lingvisti su također razmatrali taj fenomen iz ugla ugrožavanja maternjeg jezika kao jezika manjine u Njemačkoj. U takvim studijama su identificirane posljedice pozitivnog i negativnog transfera u maternjem (bosanskom) jeziku. Istraživanja su u većini slučajeva bila sprovedena na osnovu pismenih i usmenih upitnika i radova učenika koji su se vratili u Bosnu i Hercegovinu nakon kraćeg ili dužeg boravka i školovanja (za vrijeme i neposredno poslije rata) u raznim njemačkim i austrijskim gradovima kao i drugim državama. Istraživanja su pokazala brojna odstupanja od pravopisne, gramatičke i leksičke norme bosanskog jezika u pisanim radovima i usmenim izlaganjima učenika.

Cilj rada

Glavni cilj ovog rada je prikazati koji stepen znanja bosanskoga jezika dostiže jedna grupa djece bosanskog porijekla koja boravi u Njemačkoj, te ispitati kakav je njihov stav prema maternjem jeziku i kolika je njihova želja da nauče, odnosno sačuvaju svoj bosanski jezik.

Istraživanje i analiza

S obzirom da sam rođena u Njemačkoj i odrastala učeći dva jezika, te u periodu povratka bosanskih izbjeglica bila zaposlena u jednoj od bihačkih škola u Bosanskoj krajini, imala sam priliku pratiti njihovu jezičku reintegraciju. Bilo bi zanimljivo (nakon jednog vremenskog perioda) ponovo istražiti njihov stepen „dvojezičnosti“ i analizirati jezičke interferentne pojave. No, u ovom radu smo se opredijelili na istraživanje stepena znanja bosanskoga jezika kod djece koja se **nisu** vratila u Bosnu i Hercegovinu. Oni redovno dolaze na godišnje odmore u Bosnu, konkretnije u Bosansku krajinu, tako da se rezultati ovog istraživanja odnose na bosansku djecu, čiji roditelji su porijeklom iz Bosanske krajine. Za ovaj rad smo izabrali grupu od pedesetero djece koja su Bosnu napustila u predškolskom uzrastu, te pohađala školu u kojoj se nastava odvijala isključivo na njemačkom jeziku.

Učenici su pismeno anketirani. Uz to su mogli slobodno pitati o onome što im je nejasno, bilo na njemačkom ili bosanskom jeziku. Anketa je sastavljena od devet pitanja tipa zaokruživanja ispravnog odgovora i jednog zadatka da napišu jedan sastav na temu: „*Moj godišnji odmor*“.

Prvi koraci istraživanja su bili kontakti sa roditeljima djece koju smo planirali anketirati. Iz razgovora se moglo odmah zaključiti da su roditelji bili ubijedeni u dvojezičnu sposobnost njihove djece i ponosni na njihov bosanski identitet i maternji jezik. Ali su o vrijednosti ciljanog, školskog učenja svog maternjeg jezika imali potpuno suprotna mišljenja našim očekivanjima. Nekoliko izjava roditelja glasila je ovako:

- „*Oni znaju svoj bosanski jezik, ne trebaju ga još učiti u školi, to ih ometa od dobrog učenja njemačkog jezika.*“
- „*Nek` oni što više pričaju i uče njemački. Nek` se druže s njemačkim prijateljima.*“
- „*Mi razgovaramo u kući na bosanskom jeziku, to je dovoljno.*“

Rezultati

Rezultati ankete provedene među pedeset učenika su pokazali da:

- su samo 3 učenika samostalno popunila upitnik;
- je 6 učenika imalo poteškoća sa čitanjem, ali ne sa razumijevanjem pitanja,
- je 36 učenika imalo poteškoća sa čitanjem i razumijevanjem pitanja;
- 5 učenika nisu razumjelo nijedno pitanje bez dodatnih objašnjenja.

Na prvo postavljeno pitanje u ovoj anketi, da li smatraju da je bosanski jezik njihov maternji jezik, 65 % djece je umjesto odgovora tražilo dodatno objašnjenje za riječ „maternji“.¹ Nakon objašnjenja da je to prvi usvojeni jezik odnosno nakon datog njemačkog prijevoda sa riječima „*Muttersprache, Erstsprache*“ većina ih je imala sličnu konstrukciju odgovora, tj. izmiješan odgovor sačinjen od riječi bosanskoga i njemačkoga jezika : *Nein, to nije meine Erstsprache. To je Sprache meiner Eltern.*

¹ Neki učenici su objašnjenje tražili na njemačkom jeziku, rečenicom *Was ist das 'maternji'?*

Za ilustraciju donosimo sažetak rezultata provedene ankete :

1. Da li smatraš da je bosanski jezik tvoj maternji jezik?			
a) da	35%		
b) ne	50%		
c) ne znam	15%		
2. Koliko često govoriš bosanski jezik?			
a) svakodnevno	20%		
b) ponekad	70%		
c) nikad	10%		
3. Gdje najčešće koristiš bosanski jezik?			
a) u kući	78%		
b) u školi	0%		
c) u gradu	0%		
d) u društvu	0%		
e) nigdje	5%		
4. Koliko dobro razumiješ Bosance kada dođeš na godišnji odmor?			
a) sve razumijem	12%		
b) sve razumijem ali ne znam odgovoriti na njihova pitanja	50%		
c) članove porodice razumijem, ali ostale ne	15%		
d) ponešto razumijem	14%		
e) ništa ne razumijem	9%		
5. Da li čitate novine ili Internet stranice na bosanskom jeziku?			
a) čitam bez poteškoća	4%		
b) čitam ponekad ali imam problema sa razumijevanjem	5%		
c) samo čitam sms-poruke od roditelja ili prijatelja	35%		
d) samo čitam na dodatnoj nastavi bosanskog jezika	19%		
		e) nikad ne čitam bosanske tekstove 37%	
		6. Da li gledate bosanski TV-program?	
		a) svaki dan 0%	
		b) često 8%	
		c) ponekad 13%	
		d) nikad 56%	
		e) samo kada dođem na godišnji odmor 23%	
		7. Da li posjećujete vjerske i kulturne objekte?	
		a) redovno 6%	
		b) često 68%	
		c) ponekad 26%	
		d) nikad 0%	
		8. Da li želiš sačuvati svoj maternji jezik?	
		a) da, želim sačuvati svoj bosanski jezik i vjerujem da mogu 62%	
		b) da, želim sačuvati svoj bosanski jezik, ali ne vjerujem da ću uspjeti 34%	
		c) ne želim sačuvati svoj bosanski jezik 4%	
		9. Da li želiš pohađati dodatnu nastavu bosanskog jezika kako bi se poboljšao stepen tvog znanja bosanskog jezika?	
		a) smatram da je dodatna nastava potrebna i svakako da želim pohađati nastavu bosanskog jezika 51%	
		b) mislim da je dovoljno malo više pričati i čitati na bosanskom jeziku, nema potrebe za dodatnom nastavom 27%	
		c) ne, ne želim pohađati dodatnu nastavu 22%	

Ispitanici su pored ankete bili zamoljeni da napišu sastav o temi „Moj godišnji odmor“.

Kao što se moglo i pretpostaviti, dosta je slabo urađen. Tri od ukupno 50 učenika je napisalo između 5 i 7 rečenica na bosanskom jeziku *bez dodatne pomoći*. Samo jedan učenik je četiri kratke rečenice napisao ispravnim riječima. Dvije ili tri rečenice napisalo je 18 učenika. Ostali nisu ništa napisali.

Ovako su izgledali neki od tih sastava:

Učenik 1:

„Došao sam na godišnji odmor. Ja volim Bosnu. Ja sam Bosanac. Sutra idemo na more. Ja volim da *plivam. Moj Onkel isto ide s nama.“ (Onkel=stric ili tetak)

Učenik 2:

„Moj godišnji odmor je u Bosnien. Ja sam prije 5 dana doscho. Ja jedwa Ferienende tschekam. (Ferienende = kraj raspusta) Ja volim Majku, Didu, Tante i Onkel. (Tante i Onkel = tetka i tetak) Ali ja nemam Freunde ovde.“ (Freunde = prijatelji)

Učenik 3:

„Moram dotschi na godišnji odmor zato jer mi dojem malo kod Großeltern (Großeltern = majka i djed), malo na mohre i tako. To je moja Heimat. (Heimat = moja domovina) Ja volim svoju Heimat. Ovde mi imamo kuću. Ovde živi moja majka. Ja nju puno volim. Ja njoj sve helfenim.“ (Ich helfe = ja pomažem)“

U pismenom i usmenom govoru ovih anketiranih učenika uočili smo veliki broj jezičkih grešaka koje se mogu smatrati posljedicom negativnog utjecaja njemačkog jezika na maternji jezik. U pismenim radovima odnosno rečenicama se javljaju greške na svim jezičkim razinama.

Među najčešćim greškama pravopisnog karaktera specifično je pisanje općih imenica velikim slovom, što je pravopisno pravilo u njemačkom jeziku. (*Mjesec, prošla Godina, ova Godina, Pismo, Posjeta, Kraj...*)

Također se veliki broj grešaka nalazi u pisanju slova. Tako se umjesto našeg slova **v** piše **w**, umjesto **š** piše **sch**, umjesto **dž** i **đ** piše **j**, umjesto **ć**,

č piše **tsch** ili **ch**, umjesto **z** **s**, poslije samoglasnika dodaju **h**, jer je to njemačko pravilo za razlikovanje dugog i kratkog samoglasnika.

Posljedice se javljaju i u vidu česte svjesne, ali i nesvjesne, upotrebe njemačkih riječi umjesto bosanskih. U većini slučajeva se koristi riječ sa njemačkim završetkom, tj. rijetko kad se imenice prilagođavaju bosanskom gramatičkom sistemu. (*Ja volim svog Onkel_(nije Onkela, analogno uzoru strica). Ja idem u petu Klasse (razred). Ja volim Bosnien (namjesto Bosnu). Ovde je langweilig (dosadno).*)

Kod upotrebe njemačkih glagola je situacija drugačija. Radovi su pokazali njihovo interesantno kombiniranje njemačkih glagola sa bosanskim gramatičkim nastavcima, tj. njemačke glagole prilagođavaju bosanskom morfološkom sistemu. Neki primjeri su: *Trefenim se sa didom i majkom. (sastajem se) Ja sam taucheno (ronio) i fangenjo (uhvatio, sakupio) puno Muschel (mnogo školjki). Svi nas auslachene (ismijavaju). Majka meni napravi sve što wunschenim (poželim)...*

Svakako da se moglo primijetiti da je njihov rječnik bosanskih riječi jako siromašan, te stalno koriste iste riječi koje slažu po njemačkim pravilima redosljeda riječi u rečenici. Glagol je uvijek smješten na drugo mjesto u rečenici, što odgovara pravilima njemačkih rečeničkih struktura. (*Ich gehe nach Hause - Idem kući*) Ukoliko je upotrijebljen pomoćni glagol, učenici ga stavljaju, također, na drugo mjesto a glavni glagol ide na kraj rečenice. (*Ja sam prije pet dana došao-Došao sam prije pet dana.*)

Ovdje vidimo i nepotrebno navođenje lične zamjenice, što je u strukturi rečenice u njemačkom jeziku obavezno. U suprotnom bi rečenica bila imperativna jer glagol na prvom mjestu ima funkciju imperativa. Npr. *Geh nach Hause* bi značilo - *Idi kući*.

Zaključak

Rezultat našeg istraživanja je pokazao da je kod ispitanice djece jako nizak nivo znanja bosanskoga jezika, te su primijećena brojna odstupanja od pravopisne, gramatičke i leksičke norme.

Roditelji su bili iznenađeni kada su im predloženi rezultati ankete. Iako svjesni da je njemački jezik kod djece dominantan, smatrali su da oni znaju i svoj maternji jezik, s obzirom da s njima komuniciraju na bosanskom jeziku. Nezadovoljni

pokazateljima iz ove ankete izrazili su spremnost da ulože trud kako bi se nivo znanja maternjeg jezika kod njihove djece poboljšao.

Djeca su se očitovala da vole svoj bosanski jezik i da su ponosni na svoje porijeklo. Naime, sami su konstatairali minimalnu upotrebu bosanskoga jezika sa tendencijom daljeg opadanja, te je većina odlučila uložiti trud kako bi popravili situaciju i dostigli jedan zadovoljavajući stepen znanja svog maternjeg jezika. Učenici su shvatili da nije dovoljna povremena komunikacija u užem krugu porodice da bi se njegovao bosanski jezik. Izrazili su spremnost da posjećuju dodatnu nastavu bosanskoga jezika ukoliko bi bila organizirana.

Kod ove grupe ispitanika probudila se svijest o maternjem jeziku te volja i želja za njegovim očuvanjem i njegovanjem.

Ukoliko se ne bude vodilo računa o zaštiti i pronalaženjima načina učenja maternjeg jezika, rezultati ankete upućuju da se među našim iseljenicima u skoroj budućnosti mogu očekivati generacije koje uopće neće poznavati maternji jezik.

Literatura

- Boeckmann, Klaus-Börge (1997) *Zweitsprachigkeit und Schulerfolg. Das Beispiel Burgenland.* Peter Lang, Frankfurt.
- Čedić, Ibrahim et al. (2007): *Rječnik bosanskog jezika.* Institut za jezik, Sarajevo.
- de Cillia, Rudolf (1998) *Mehrsprachigkeit und Herkunftssprachenunterricht in europäischen Schulen. Muttersprachlicher Unterricht für Kinder von Einwanderern.* Studienverlag, Innsbruck-Wien.
- Filipović, Rudolf (1971) *Kontakti jezika u teoriji i praksi, Školska knjiga, Zagreb.*
- Oksaar, Eis (2003) *Zweitspracherwerb. Wege zur Mehrsprachigkeit und zur interkulturellen Verständigung.* Kohlhammer Verlag, Stuttgart.
- Tanović, Ilijas - Šehović, Amela (2004) *Negativan uticaj stranih jezika na maternji jezik,* Svjetlost, Sarajevo.
- <http://www.projekte-interkulturell.at>: Dokumentation von Projekten im Rahmen der Schulaktion Interkulturalität und Mehrsprachigkeit – eine Chance!
- <http://www.maternji-jezik.at>: Jezik moje domovine

Summary الموجز

CONSEQUENCES OF LANGUAGE INTERFERENCE IN VERBAL COMMUNICATION OF BOSNIAN IMMIGRANTS IN GERMANY

Hatidze Burnic

This paper wishes to emphasize the negative influence of German language on mother tongue, Bosnian language of the immigrants living in the German cities and negative consequences that, among other things, are the result of different understandings of the central role of the mother tongue. The main goal of this paper is to show the degree of the knowledge of Bosnian language by a group of children that completed the elementary school in German cities where the curriculum was mainly taught in the German language and examine their position towards their mother tongue and their desire to learn the Bosnian language. It also wishes to emphasize the need at finding preventive measures to preserve the Bosnian language with the new generations of the children of the Bosnian origin. Key words: interference, negative influence of foreign language, bilingualism

نتائج التداخل اللغوي في كلام المهاجرين البوسنيين في ألمانيا

خديجة بورنيتش

يشير هذا البحث إلى تأثير اللغة الألمانية السلبي في اللغة البوسنية. اللغة الأم عند المهاجرين البوسنيين في المدن الألمانية، وإلى العواقب السلبية التي تنجم عن الفهم الخاطئ للدور المركزي الذي تلعبه اللغة الأم. إن الهدف الرئيس للبحث هو إظهار مستوى إتقان اللغة البوسنية الذي حققته مجموعة من الأطفال الذين أنهوا تعليمهم الأساسي في المدارس الألمانية التي كانت الدراسة فيها باللغة الألمانية فقط. واختبار موقفهم من لغتهم الأم. ومدى رغبتهم بتعلم اللغة البوسنية. ونود أيضا الإشارة إلى ضرورة إيجاد التدابير الوقائية للمحافظة على اللغة البوسنية عند الأجيال الجديدة من الأطفال ذوي الأصول البوسنية.

الكلمات الرئيسية: التداخل. تأثير اللغة الأجنبية السلبي. الازدواجية اللغوية.